

Hladká, Zdeňka

[Warmbrunn, Jürgen. Englische lexikalische Entlehnungen im Wortschatz der tschechischen Gegenwartssprache]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1995, vol. 44, iss. A43, pp. 153-155

ISBN 80-210-1192-0

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101027>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

otázek týkajících se struktury jazyků zkoumané oblasti a nastoluje další úkoly jazykového výzkumu regionu (např. vztah rumunských dialektů k sousedním jazykům a nářečím).

Martina Ireinová

Jürgen Warmbrunn: Englische lexikalische Entlehnungen im Wortschatz der tschechischen Gegenwartssprache. Münster: Hamburg: Lit, 1994 (Veröffentlichungen des Slavisch-Baltischen Seminars der Universität Münster; Bd. 3.), 406 s. (ISBN 3-89473-753-0).

V roce 1992 obhájil Jürgen Warmbrunn na Wilhelmově univerzitě v Münsteru doktorskou disertaci věnovanou problematice lexikálních přejímek z angličtiny v slovní zásobě současného českého jazyka. O dva roky později vyšla tato práce tiskem. Velmi aktuální téma, jímž se zabývá, nebylo dosud v české ani zahraniční bohemistice dostatečně reflektováno. Autor se mohl opřít pouze o několik dílčích statí (např. A. Tejnor: Anglicismy v odborném vyjadřování. *Naše řeč* 59: týž : Anglicismy v češtině. In: Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti. Praha 1979; I. Poldauf: Phonological Aspects of the Adoption of English Words by Czech. In: *The English Element in European Languages*, Bd. 2. Zagreb 1982; J. Vachek: Some Remarks on English Loans in Czech Sports Terminology. In: *English in Contact with Other Languages*. Budapest 1986; Z. Salzmann : The Morphology of Anglicisms in Contemporary Czech. In: *Aspekte kultureller Integration*. München 1991), dále o rukopis diplomové práce J. Rejzka týkající se anglicismů v sportovní terminologii (1987), případně o drobné glosující články v časopisu *Naše řeč*. Warmbrunnova studie je tedy v mnohém ohledu prvním pokusem o komplexní uchopení dané problematiky.

Autor si klade za cíl podat přehled lexikálních přejímek z angličtiny do češtiny (nevšímá si jiných způsobů možného transferu mezi anglickým a českým slovníkem, např. kalkování) a zároveň ukázat recepti původně anglických slov v systému české slovní zásoby. Pojem anglicismus je v předkládané práci chápán značně široce. Zahnuje i všechny lexikální jednotky, které se z angličtiny do češtiny dostaly prostřednictvím třetího jazyka nebo pro něž byla angličtina pouze prostředníkem při přejímání. V práci jsou zohledněny též tzv. internacionalismy (Warmbrunn zastává názor, že internacionální charakter slov neruší jejich původní přináležitost k jednotlivým jazykům) a apelativizovaná propria anglického původu. Při shromažďování anglicismů si autor nevytkl žádná omezení týkající se stylového zařazení přejatých slov. Periferní stylové a funkční roviny (zejména slang) naopak akcentuje, neboť právě v nich se přejaté lexikum často objevuje nejdříve a v řadě případů teprve odtud směřuje dále k centru slovní zásoby.

První rozsáhlou částí práce (a zároveň jedním z jejích těžišť) je slovník anglicismů v češtině. Přes autorovo obdivuhodné jazykové vybavení i znalost českého jazykového prostředí byly jeho snahy o co nejkompaktnější zachycení lexikálních přejímek do jisté míry determinovány postavením „vnějšího pozorovatele“. Warmbrunn si je tohoto omezujícího faktoru plně vědom a přizpůsobil mu metody své práce. V první řadě v tom, že si při shromažďování lexikálního materiálu všiml jen anglicismů písemně doložených. Uvědomoval si sice, že zohlednění mluveného jazyka by bylo pro zkoumání dané problematiky nanejvýš užitečné, avšak s odpovědnou skromností přenechal tuto oblast zkoumání rodilým mluvčím.

Autor shromažďoval lexikální materiál v letech 1988 – 92. Opíral se o excerpci normativních slovníků češtiny (byl však konfrontován s nedostatečným lexikografickým zpracováním české současné řeči), o primárně nejazykově orientované všeobecné i speciální encyklopedie, o slovníky cizích slov a o dostupné slovníky slangů. Současně excerpoval korpus 60 knižních – většinou beletristických – titulů (originálů i překladů) a ve snaze o co největší aktuálnost též 8 deníků a 19 jiných periodik. Snažil se vycházet z materiálů co nejširšího tematického zaměření. Výsledkem jeho práce je slovník zaznamenávající 3240 lexikálních přejímek z angličtiny (z toho 1199 derivátů a 410 dublet).

Lexikální jednotky a jejich doložené deriváty jsou v slovníku uváděny podle principu tzv. hnízdivání. Hesla přinášejí základní údaje o flexi a podle potřeby pokyny pro výslovnost; u lexémů, jejichž podoba (zejména grafická) v češtině neodpovídá originálu, je uváděn odkaz na pů-

vodní jazyk. V případě dublet se odkazuje zvláštním znakem na počestěnou variantu. Přínosem je mj. zařazení přejatých slov do hierarchizované struktury slovních polí, jejichž přehled je uveden v úvodu slovníku. Hesla jsou doplněna německou parafrází významu, údaj o výskytech dané jednotky v českých slovnících a encyklopediích, případně citátem z excerpané literatury a publicistiky.

Poněkud problematické je podle našeho názoru uvádění stylových charakteristik. Jde o úkol nesmírně obtížný, u nových přejetí navíc ztížený neukončeným procesem jejich integrace do české slovní zásoby. Autor si je toho vědom a opírá se především o stylové zařazení jednotek v Slovníku spisovného jazyka českého (ne zcela důsledně, srov. např. drobné rozdíly u slov *džentlas*, *manšetrovky*, *nylonka*, *puďlovat*, *verandovitý*). Tento přístup (vysvětlený v podstatě až na str. 343!) však přináší některé problémy. Za prvé je lexikografické zpracování přejatých slov v SSIČ a zejména jejich stylové hodnocení v řadě případů z dnešního hlediska nepřesné a zastaralé (srov. např. rozdílnou styl. charakteristiku slova *kiks* v SSIČ a v novějším Slovníku spisovné češtiny; Warmbrunn se přidržuje SSIČ a označuje slovo jako slangové), za druhé není řada novějších přejímek v SSIČ vzhledem k jeho stáří vůbec zaznamenána. U těch pak autor stylové zařazení zpravidla neuvádí. Některá slova charakterizuje jako slangová na základě jejich excerpce ze slovníku slangů. u slov zachycených přímou excerpací beletrie a publicistiky se stylovému hodnocení vyhýbá. Vzhledem k této nejednotnosti by se zdálo výhodnější omezit se na přesnou citaci všech stylových charakteristik uváděných v excerpaných slovnících, usouvztažnit je však vždy explicitně s pramenem, z něhož pocházejí.

Lexikografické zpracování tak rozsáhlého materiálu, jakým jsou anglicismy v češtině, není rozhodně jednoduchým úkolem, zvláště pro jednotlivce. Je proto pochopitelné, že se do slovníku vloudily i některé nepřesnosti, převážně technického rázu, např. nedůslednosti v odkazování mezi dubletami (u slov *playback* a *playboy* nejsou odkazy na počestěné dublety, u počestěných podob *plejbek* a *plejboj* se odkazuje k původnímu tvaru značkou užívanou jinde jako odkaz na počestěný tvar, u slova *make-up* chybí odkaz na *mejkap*, slova *nylonka* a *najlonky* nejsou usouvztažněna v žádném směru apod.) a některá další opominutí (např. dosti neobvyklý derivát *přeprofesionálnost* je uveden bez dokladu výskytu a s odkazem na slovo *profesionálnost*, které ve slovníku vůbec chybí, slovo *piněl* je hodnoceno jako deminutivum k lexému *pinč*, tvar *dispečik* se do slovníku dostal pravděpodobně na základě tiskové chyby v excerpaném materiálu apod.).

Warmbrunnův slovník je dosud nejuplnějším přehledem anglicismů v české slovní zásobě a mohl autorovi posloužit jako dobré východisko pro druhou část práce věnovanou analýze procesu integrace anglických slov do jazykového systému češtiny.

Lingvistická studie je uvedena krátkým historickým exkurzem, mapujícím kontakty mezi anglickým a českým jazykovým prostorem od 14. století do současnosti. Vlastní rozbor anglicismů v češtině je předznamenán pojednáním o tradiční české terminologii týkající se problematiky lexikální interference. Autor se zabývá zejména trojicí pojmů přejatá slova, cizí slova a citátová slova. V souvislosti se svou prací dochází k závěru, že většina anglicismů v češtině se nachází někde mezi póly citátovosti a úplné integrovanosti, že však není možné ani účelné zjišťovat v jednotlivých případech jejich přesné pozice na této ose.

Rozsáhlá kapitola se zabývá vývojem postojů k přejímání cizích slov v českém jazykovém prostředí. Warmbrunn si všímá několika vln purismu (v barokní době, v 19. století a po první světové válce), značnou pozornost věnuje antipuristickým snahám Pražského lingvistického kroužku. Detailně jsou rozebírány hlavní myšlenky programového sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura (1932). V souvislosti s grafickou integrací anglických slov do češtiny se Warmbrunn zabývá také Pravidly českého pravopisu z roku 1957 a konceptem tzv. demokratizace jazyka, jehož ideologický obsah si přesně uvědomuje. (Zdá se však, že přece jen poněkud nedoceňuje ideologické důvody počestřování slov v těchto Pravidlech, jestliže tuto tendenci několikrát spojuje s navázáním na snahy PLK.)

Vlastní jádro předkládané práce (vedle slovníku) tvoří analýza shromážděného lexikálního materiálu z hlediska jeho grafické, fonetické a zejména morfologické adaptace v českém jazykovém prostředí.

Problematika grafické adaptace anglicismů autora zajímá především z toho důvodu, že právě počestně psaní přejatých slov bývá jedním ze spolehlivých indikátorů jejich integrace do češtiny. Warmbrunn uvádí, že pro grafickou adaptaci slov anglického původu nejsou v češtině ustálena pevná pravidla. U dřívějších přejetí se podle jeho názoru projevovala spíše tendence k malé modifikaci grafiky (tím často došlo k následné úpravě výslovnosti odlišné od původního jazyka, viz např. *foibal*). zatímco v současné době se prosazuje snaha o co možná nejménější reprodukci zvukové podoby přejatých slov českými grafickými prostředky. Stupeň grafického počestňování však do značné míry souvisí se zařazením lexikální jednotky do různých stylových a funkčních vrstev jazyka.

V části věnované zapojení anglicismů do systému české flexe si autor uvědomuje, že na rozdíl od grafické adaptace anglických přejatých slov je jejich zařazení do systému české deklinace takřka mechanickým procesem, který je závislý zejména na zakončení lexému, případně na přirozeném rodu. Podle Warmbrunnova názoru je tedy zcestné vidět v této integraci relevantní příznak jazykového přizpůsobení. (Domníváme se však, že zohlednění tohoto faktoru dovoluje – alespoň do jisté míry – sledovat překročení statutu citátových slov.)

Největší pozornost je v práci věnována popisu tzv. dále jdoucí morfologické integrace, tj. schopnosti přejatých slov účastnit se procesu derivace. Tuto schopnost autor právem považuje za nejdůležitější projev skutečného začlenění přejaté lexikální jednotky do systému jazyka. V centru jeho zájmu stojí sufixace, opomenuta však není ani prefixace, případně jiné způsoby tvoření, jako kompozice, tvoření iniciálových zkratk apod.

Otázkami fonetické integrace se práce zabývá pouze okrajově, zejména v souvislosti s grafickou adaptací slov.

Samostatná rozsáhlá kapitola je věnována oblasti slangu, profesionalismů a odborné slovní zásoby. Příslušné jsou v ní zejména ty úvahy, v nichž autor vyslovuje výhrady k hodnocení některých anglicismů jako slangových výrazů, jestliže pro to neexistují obsahové nebo formální důvody. Domnívá se, že budoucí práce k tomuto tématu by měly věnovat pozornost otázce, do jaké míry se rozsáhlé změny v českém jazykovém prostoru po roce 1989 a s nimi spojená liberalizace projeví též v přehodnocení těchto mnohdy ustrnulých kategorizací.

V závěrečných kapitolách se Warmbrunn ve stručnosti zabývá sémantickými aspekty přejatých anglických slov v češtině a statistickým vyhodnocením zapojení zjištěných anglicismů do jednotlivých věcných okruhů. Práce je doplněna obsáhlým přehledem literatury k dané problematice.

Práce Jürgena Warmbrunna se může stát výzvou i velmi dobrým východiskem pro další studium dané problematiky (které by např. více zohlednilo i mluvený jazyk). Autor zachytil počátek velkého rozvoje přejímání anglických slov do češtiny, v němž se odrazila změna společenské orientace naší země po roce 1989. Tento bouřlivý proces není ani zdaleka ukončen. Příznačné např. je, že už práce Z. Sochové a B. Poštolkové Co v slovnících nenajdete (vydaná v r.1994) obsahuje řadu přejatých anglických slov, která Warmbrunnův výzkum ještě nezachytil, např. *airbus, billboard, bomber, gay, kiwi, legíny, music shop, new age, notebook, peep show, pop-star, rowdies, secondhand, sprejer, teleshopping, timing, toeloop, trip, wrestling*. Vzhledem k velkému „boomu“ anglicismů v češtině po roce 1989 se v souvislosti s Warmbrunnovou studií nabízí i kacířská myšlenka, zda se autor neměl soustředit pouze na anglicismy, které se do češtiny dostaly před tímto zlomovým rokem, a teprve později – s určitým časovým odstupem – zpracovat velký příliv anglicismů v devadesátých letech. Bylo by pak zajímavé srovnat okolnosti tohoto procesu s podobným přílivem anglicismů např. do němčiny v poválečné době. Je však zcela pochopitelné, že autor byl ve své práci limitován i jistými časovými horizonty. Možnost dalšího zkoumání a srovnávání je před ním i před každým, koho tato živá problematika zaujme, otevřena.

Zdeňka Hladká